

כתבה: רינה הברון | הודפס בדפוס בארי 2011

מסע אל העבר

הסיפורון הראשון: מהיכן קיבלנו מים?

כידוע אין בקרבת נחביר מעין או באר. הפתרון הזמני לבעיית מי השתיה היה שכננו שיח' עלי. המאהל שלו היה ממוקם מצפון למכרות הגפרית וסמוך לו היתה באר. השיח' ובידואים נוספים היו מופתעים כשהתעוררו יום לאחר עלייתנו לנחביר וגילו את קיומנו. תגובתם הייתה באותה עת מהוססת וחיובית למדי. במשך כשבועיים הוביל אלינו השיח' מים מבארו והרווה את צמאוננו. לאחר מכן נמצא פתרון אחר. גם יחסינו עם השכנים עברו שינויים לטוב ולרע. ועל כך בסיפורונים הבאים.

מסע אל העבר

הסיפורון השני: מים מלוחים ובצורת

העברת המים בדליים למיכל המים בנחביר, 1946

המוכתר, רפאל צורני, בפגישה עם השכנים הבידואים בנחביר, 1947

חלפו שבועיים מאז יום העלייה ואספקת המים עלתה דרגה. מגדרה הגיעו עגלה ושתי פרדות: נגבה וגלילה. המים הובאו מן הבאר של בארות יצחק בתוך מכל שתכולתו קוב. בנחביר נבנה מגדל ועליו הוצב מכל בגודל דומה. את המים העלו חברים כשהם עומדים על סולם ומעבירים את הדליים מאחד לשני עד פתח המכל העליון.

אלא ש...מי הבאר של בארות יצחק היו מלוחים, כ-800 מיליגרם לליטר, והיו שהתלוצצו כי בחופשות בצפון הוסיפו מלח למי השתיה.

ארוח הבידואים והבריטים שבאו לבקר השתפר גם הוא. בפניה הצפון-מערבית, סמוך לגדר, הוקם אוהל אורחים - מְדֵאפָה - בו קיבלו את פניהם. המארח היה המוכתר (משה הלר ואחריו רפאל צורני).

היחסים עם שכנינו באותה עת היו טובים. ביקשנו להכיר אותם ואת אורח חייהם. הוזמנו לבקרום במאהלים שלהם ואף התארחנו בחתונה בידואית מסורתית.

אולם קבלת הפנים שערך לנו הנגב באותה שנה היתה עגומה. בראשית העונה ירדו 90 מ"מ גשם ולא יספו. השדה שנזרע ונבט, קמל - לדאבון לבנו.

מסע אל העבר

הסיפורון השלישי: מבט מלמעלה

שרטוט מערכת הביצורים של נחביר, 1946

תצלום אוויר מנדטורי, 1945: וואדיות וערוצים, מאגרי התחמושת

אתר המפות של 'גוגל' לא היה קיים ב־1946. נחקה אותו ונדמיין שיטוט מעל האזור.

1. במרכז - נחביר. גדר תיל מקיפה 5 צריפי מגורים [עבור 4-5 בחורות וכ־25 בחורים], צריף גדול לאכילה ולמטבח. מקלחת בנויה מפחים ובסמוך לה פחון בית שימוש ו"מגדל" המים.
2. נרחיב את שיטוטנו אל השטח הסובב המתאפיין בוואדיות ובערוצים (בערבית - נחאביר). אלה גם אלה מקשים על עיבוד הקרקע. [ויניה כהן, מוועדת המשק של הקיבוץ המאוחד, סייר באזור וקבע כי הבעיה תיפתר בעזרת טוריות...].
3. נפנה דרומה ונצפה על מאהל חמולת אבו מועליק, הנמנית על שבט התראבין.
4. משם, בכיוון מערב - ה"ביצורים" - מאגרי התחמושת של הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.
5. בהמשך ניתקל במכרות הפתוחים של הגפרית ובמפעל הגפרית שמכונותיו שבתו ב־1945.
6. נעלה על כביש הבטון ונמשיך צפונה עד נמל התעופה של עזה, הנמל הבינלאומי של ארץ ישראל שתפקד מ־1926 עד 1937.
7. ונסיים מזרחה משם בתצפית על בארות יצחק, הקיבוץ ממנו יצאנו ברגל לנחביר. בארות יצחק היווה בסיס גם לעלייה לתקומה ולכפר דרום. לכל אחד מהנזכרים לעיל סיפור מרתק משלו.

מסע אל העבר

הסיפורון הרביעי: לחם, עבודה

מצרכי המזון של שלושת המניינים שחיו בנחביר, כמו גם אספקה שונה, הגיעו מגדרה במשאית (פורד או דודג'), אשר עשתה דרכה בכביש, דרך כפרים ערבים רבים וישובים יהודים ספורים. המשאית חצתה את עזה ומשם בכביש הבטון עשתה דרכה עד נחביר. לא תמיד הגיעו המצרכים בזמן. פעם אחת נאלצנו להעזר במכונית של מבקר מזדמן ונסענו לשוק של עזה. קנינו פיתות ועגבניות להשביע את הרעב. עבודת הבחורות התמקדה, כנהוג אז, בבישול, נקיונות וכביסה (בדוד שהוסק בעצים). הבחורים עבדו בתחזוקה, שמירה ובעיקר ביעור. כבר הזכרנו את הוואדיות שביתרו את השטח. הטוריות לא פתרו את הבעיה, גם לא הבולדוזר שניסה ליישר את השטח, שכן אדמת הלס האופיינית לאזור נסחפת בקלות. כדי להתגבר על הבעיה, בוצע ביוזמת הקרן הקיימת לישראל יעור הוואדיות ממזרח ומצפון לנחביר. המדרונות דורגו וניטעו עליהם עצים ששורשיהם - כך קיוו - ילכדו את האדמה וימנעו את הסחף. חורשות אלה של אקליפטוסים, אשלים ואורנים, קיימות עד היום להנאתם של המטיילים באזור.

כביסה בדוד שהוסק בעצים, נחביר 1947

הבולדוזר שניסה לסתום את הוואדיות סביב נחביר

מסע אל העבר

הסיפורון החמישי: תאופיק אבו מועליק

תאופיק ואברהם שורק

שומר שדות בנחביר

השכנים שלנו בדרום, חמולת אבו מועליק, היו נוודים למחצה. בידואים שבנו בתי קבע, ובו בזמן נדדו עם עדריהם.

בן החמולה, תאופיק, נהג לבקר אותנו בנחביר לעתים קרובות. מה היו מניעיו? סקרנות ואולי רצון לעקוב אחרינו ולהפיק רווח כלשהו.

תאופיק הציע, בין היתר, למכור לנו כלי נשק ונענה בסרוב. לעומת זאת רצה "לרכוש" אישה. הוא פנה למוכתר נחביר וביקש לקנות אותי תמורת 400 לירות מצריות. הוסבר לו שעליו לפנות ישירות אלי ולנסות את מזלו. תאופיק לא היסס וניסח בפני את בקשתו:

"היו לי שלוש נשים וכולן עזבו אותי. אם תסכימי תהיי אשתי היחידה..."

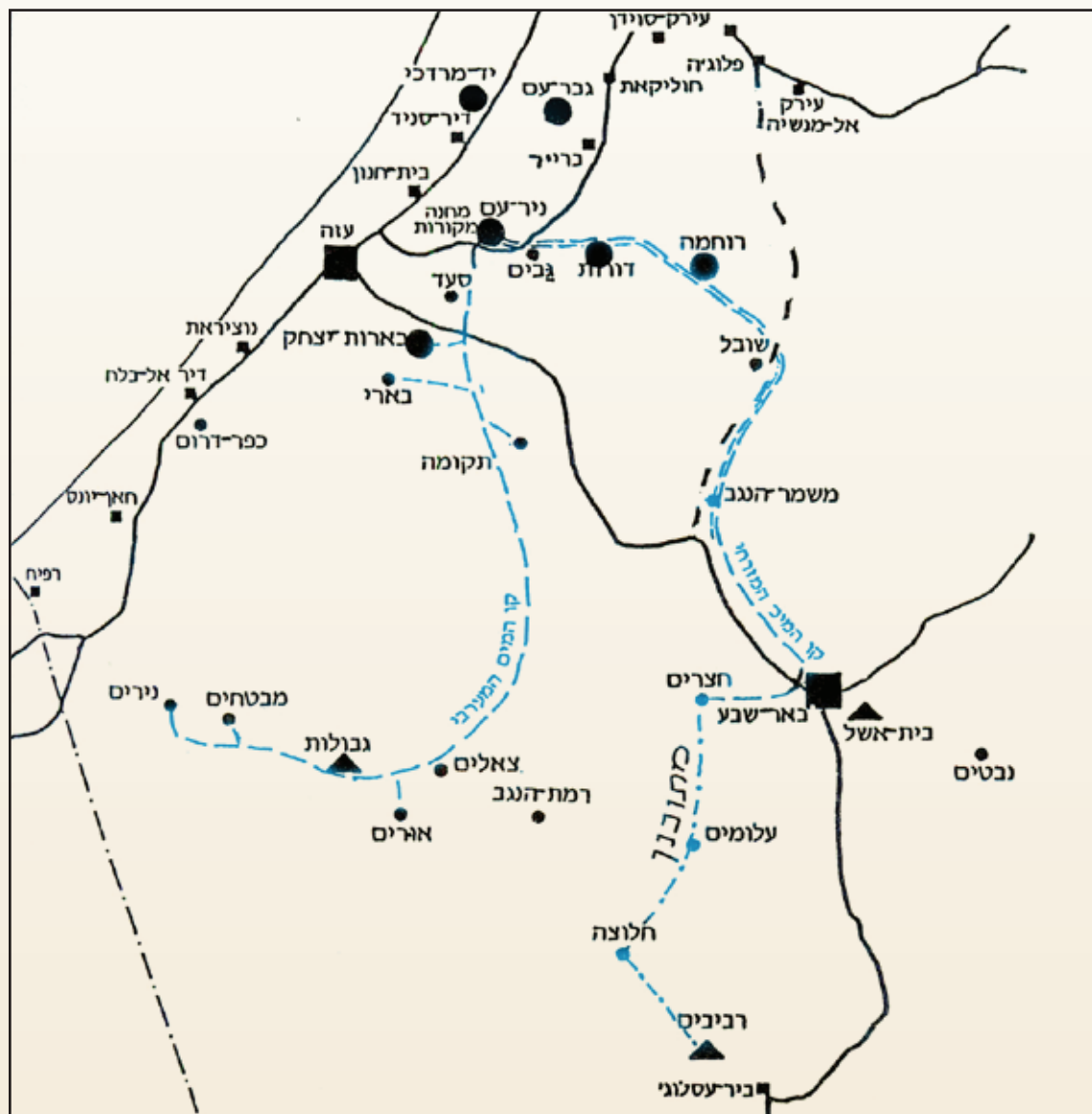
לימים הצטרף תאופיק לאחים המוסלמים אשר היו הראשונים לתקוף אותנו במרגמות. באחד הימים, לאחר זמן, יצאתי מגדר הישוב, בניגוד להוראות, לנשום אוויר. צעדתי מערבה לעבר כביש הבטון. לפתע הגיחה מכונית קטנה נהוגה בידי תאופיק. הוא עצר ואותת לי לגשת אליו.

למרבת המזל, שומר השדות שלנו - אברהם שורק - ראה אותנו מרחוק ודהר על סוסו לבדוק מה קורה. התפתח דו-שיח בינו לבין תאופיק שאמר: "כאשר נהרוג אל כל היהודים נהרוג אתכם אחרונים". אברהם רכן מעל סוסו והשיב לו: "על כל אחד מאתנו עשרה מכם".

מסע אל העבר

הסיפורון השישי: הצמד הבלתי נפרד - מים ובטחון

קווי המים (מסומנים בכחול), בנובמבר 1947

ב־1943 גילה הגיאולוג פרופ' ליאו פיקרד בניר-עם מאגר גדול של מי תהום. מהנדס המים, שמחה בלאס, שחזה את הנולד, רכש באנגליה ב־1946 "מציאה": צינורות של 6 צול שנותרו ממערכת כיבוי האש של לונדון במלחמת העולם השנייה. התגלית והרכישה הנ"ל אפשרו את תכנון וביצוע ההתיישבות בנגב הצפוני.

בדצמבר 1946 החלה החפירה והחיבור של קווי המים. היתה זו משימה לא קלה: בחירת הנתיבים לאורך דרכי העפר (שנחשבו לאדמה ממשלתית) והבטחה לספק מי שתיה לבידואים, כדי לרכך את התנגדותם. העבודה נמשכה 10 חודשים ונסתיימה בספטמבר 1947. בשנה זו נבנו בנחביר ע"י "סולל בונה" שני מבנים חשובים: בית הבטחון ומגדל המים. בית הבטחון אמור היה להגן בפני הפגזות והפצצות מן האוויר, המגדל איפשר אגירת מים לשעת חרום. מישהו הגה את הרעיון לנצל צינורות שנותרו אחר השלמת קו המים, כדי לעבות את גדר התיל. פגז שפגע בצינורות, גרם להתרסקותם, והרסיסים שנפוצו סיכנו את חיי האנשים. "חומת" הצינורות פורקה כיוון שלא תרמה לבטחון, אלא להיפך.

צינורות המים, במקום להגן - סיכנו את חיי האנשים.

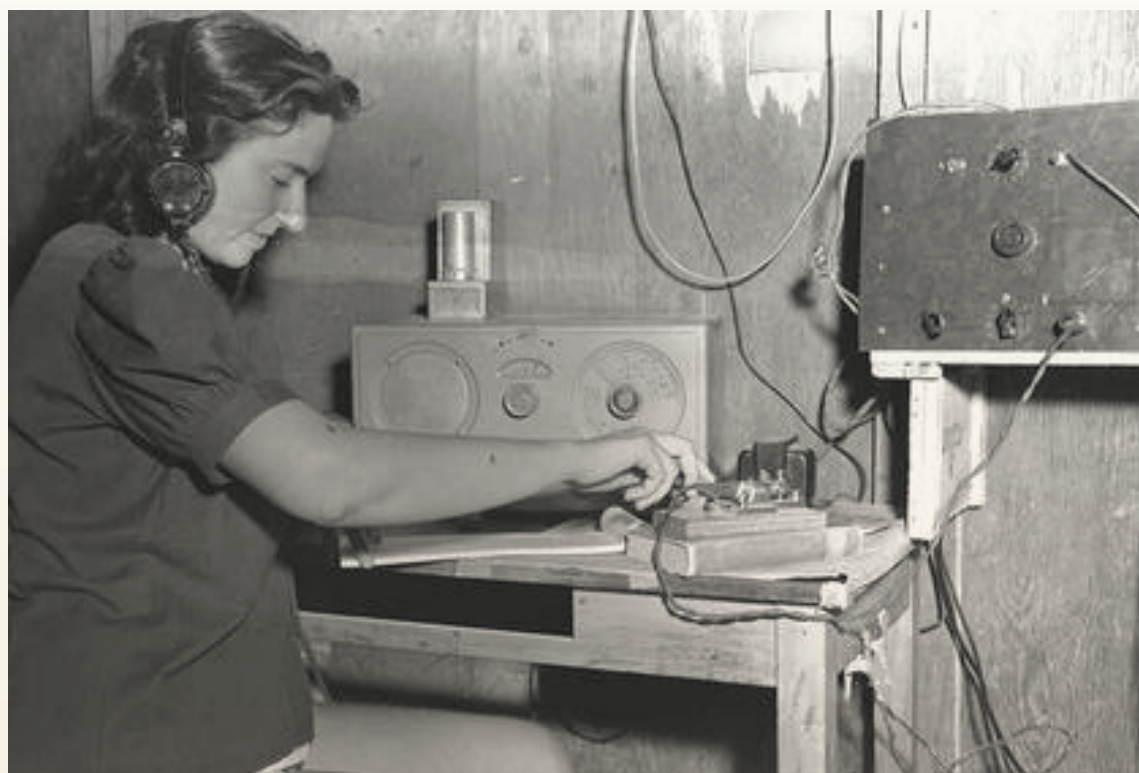

הנחת צינור המים

מסע אל העבר

הסיפורון השביעי: יונים ואלחוטאים

קשרית מורס, 1948.

איזי רייך מדבר באלחוט. בנחביר בוצע הקשר במפתח מורס.

כשצעדנו ברגל מבארות יצחק לנחביר בליל העליה, הפקידו בידי יונה עברי כלוב עם יוני דואר. כשהגענו למקום, הושמו פתקים בטוטפות שלהן ובהם דיווח: "המשימה בוצעה" והיונים נשלחו לדרכן - לבסיסן בגבעת ברנר. ככל הידוע לי, היונים אבדו בדרך ולא הגיעו ליעדן. כשנה לאחר מכן נשלחנו, איזי ואני, ללמוד אלחוט בקורס שהתקיים במקום סודי ברחובות.

כיצד הגענו לשם? מצאנו הסעה מזדמנת או הלכנו ברגל לעזה. עלינו על אוטובוס בקו עזה-יפו, שעשה דרכו גם במושבות היהודיות. ירדנו ברחובות - כל פעם בתחנה אחרת - כדי שהנהג לא יחשוד חלילה.

הקורס נמשך חודש ימים. השתתפו בו נציגי ישובים מכל הארץ. למדנו להפעיל את מכשיר הקשר, לשדר ולקלוט, להצפין ידיעות ולפענח הצפנות. עברנו בהצלחה את המבחן הסופי וחזרנו לנחביר. כעבור זמן קצר הגיע המכשיר שהיה ארוז במזוודה לא גדולה. מאותו זמן ואילך החל פרק חדש בתולדות התקשורת שלנו עם קרובים ורחוקים.

מפנקס המברקים היוצאים מנחביר: מאי 1948. למטה גדוד 3 ממא"ז בארי: "... מפגיזים את המשק והמשלט בתותחים בני 17 ו-100 ליטראות... משוריינים ניסו להסתער על התותחים שלנו ונהדפו... אמבולנס שבא אלינו והמשוריינים של המשלט עלו על מוקשים על יד המשק..."

מסע אל העבר

הסיפורן השמיני: האנטנה והקצין הבריטי

בית הבטחון ומגדל המים שבראשו האנטנה שחוברה למשדר האלחוט

מכשיר האלחוט הסודי מוקם בחדרון בבית הבטחון. בין שעות השידורים הוא נארז במזוודה ביחד עם מפתח המורס והאוזניות. המזוודה והמצבר - ספק הכוח - "הוסתרו" מתחת למיטה המכוסה. אלא שאת האנטנה הארוכה שהוצבה על גג מגדל המים (בגובה 11 מ') וחברה למכשיר האלחוט - אי אפשר היה להסתיר.

יום אחד הגיע לביקור בנחביר קצין בריטי, שהיה עלי לארח. ערכתיו לו סיור בשטח היעור, בו - כך נהגנו להתלוץ - העצים מגיעים לגובה הכתפיים אם עומדים על הראש...

מצפון-מזרח לשטח היעור ניטעו האגבות, צמח מדברי המשמש חומר גלם לייצור חבלים. מקור הכנסה אפשרי - כך חשבנו. בסוף הסיור חזרנו לחצר וחלפנו ליד מגדל המים. הקצין נעצר, הרים ראשו, סקר את האנטנה מלמעלה עד למטה ואמר: אתם ישוב קטן ומבודד. כאשר אנו נעזוב את הארץ, אני ממליץ שתרכשו מכשיר קשר לשעת חרום. "צודק" - חשבתי בלבי והנהנתי בהסכמה.

בהמשך הזמן, בזמנים הקשים, סייעה האנטנה היעילה להציל חיי אדם.

שומר על מגדל המים בנחביר

מסע אל העבר

הסיפורון התשיעי: השכן הטוב - הקיבוץ הדתי בארות יצחק

שלושת המצפים (באדום) ובארות יצחק

כשהגענו לראשונה לבארות יצחק, היו בו 250 חברים ו-70 ילדים.

הבתים ומגדל המים היו בנויים. מים מליחים נשאבו מבאר שנקדחה במקום. החברים עבדו ברפת ובענפים חקלאיים נוספים ולמדו, בדרך הקשה, להתמודד עם קרקע ואקלים בלתי מוכרים.

בארות יצחק ושלושת המצפים, עלו להתיישבות ב-1943. עד שנה זו לא היה אף ישוב יהודי מדרום לכביש עזה - באר-שבע.

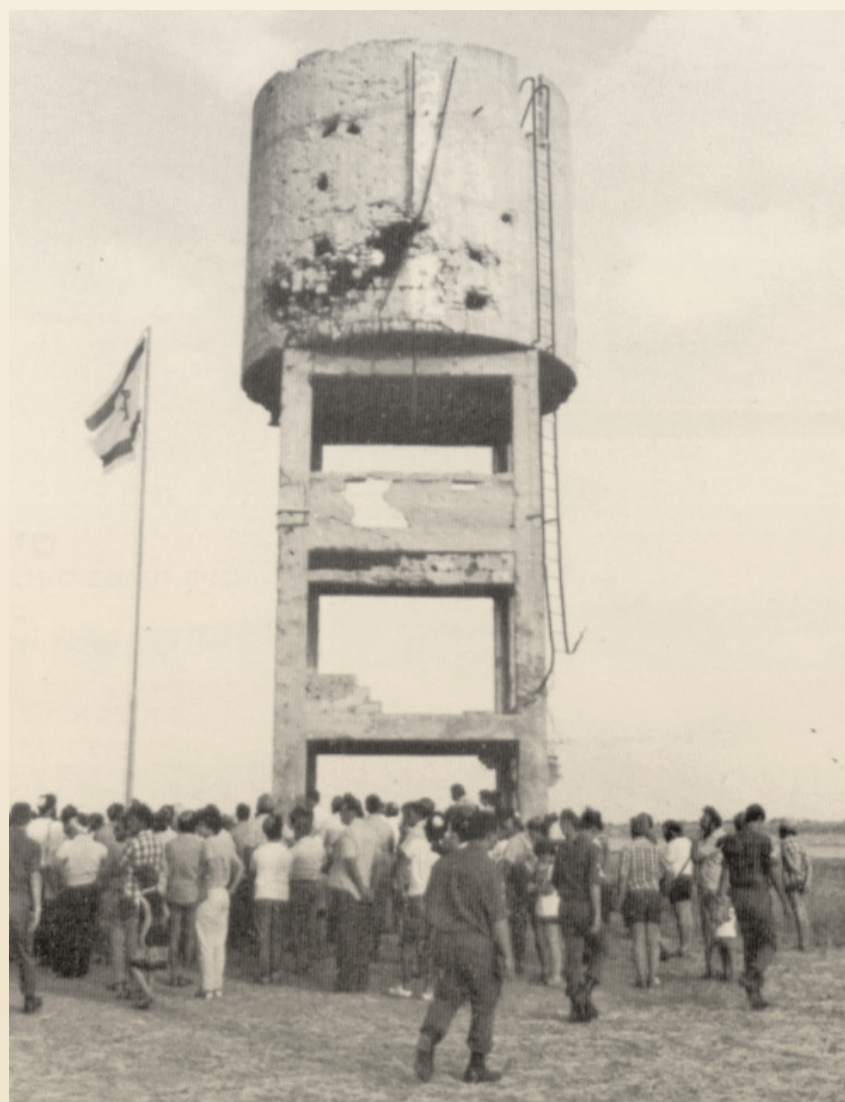
המייסדים של בארות יצחק עלו לארץ מגרמניה ומצ'כיה, לפני מלחמת העולם השנייה. הם היו מבוגרים מאתנו, כיוון שהמתינו לעלייה 7 שנים. (לעומת המתנתנו אנו - שנתיים).

נפל בגורלם להתיישב במרחק 5 ק"מ בלבד מעזה של אז. המפורט לעיל בא להדגיש כי בארות יצחק ה"ותיקה" היוותה עבורנו שכן טוב.

היה בה רופא, בו נעזרנו בעת מחלה. זכינו לסיוע ובקשותינו השונות נענו ככל שניתן היה.

ב-1948, בעת ההתקפה של הצבא המצרי על בארות יצחק, התנהל קרב קשה מאוד. מגדל המים נפגע, התעלות הוצפו מים והנשק של הלוחמים נרטב. אנו, הקרובים להם, ששמענו את קולות הנפץ, היינו חסרי אונים ולא יכולנו לסייע לישוב המותקף.

למרבה המזל והסיוע של לוחמי הפלמ"ח, החזיקה בארות יצחק מעמד והמצרים נסוגו.

בארות יצחק, מגדל המים ששרד

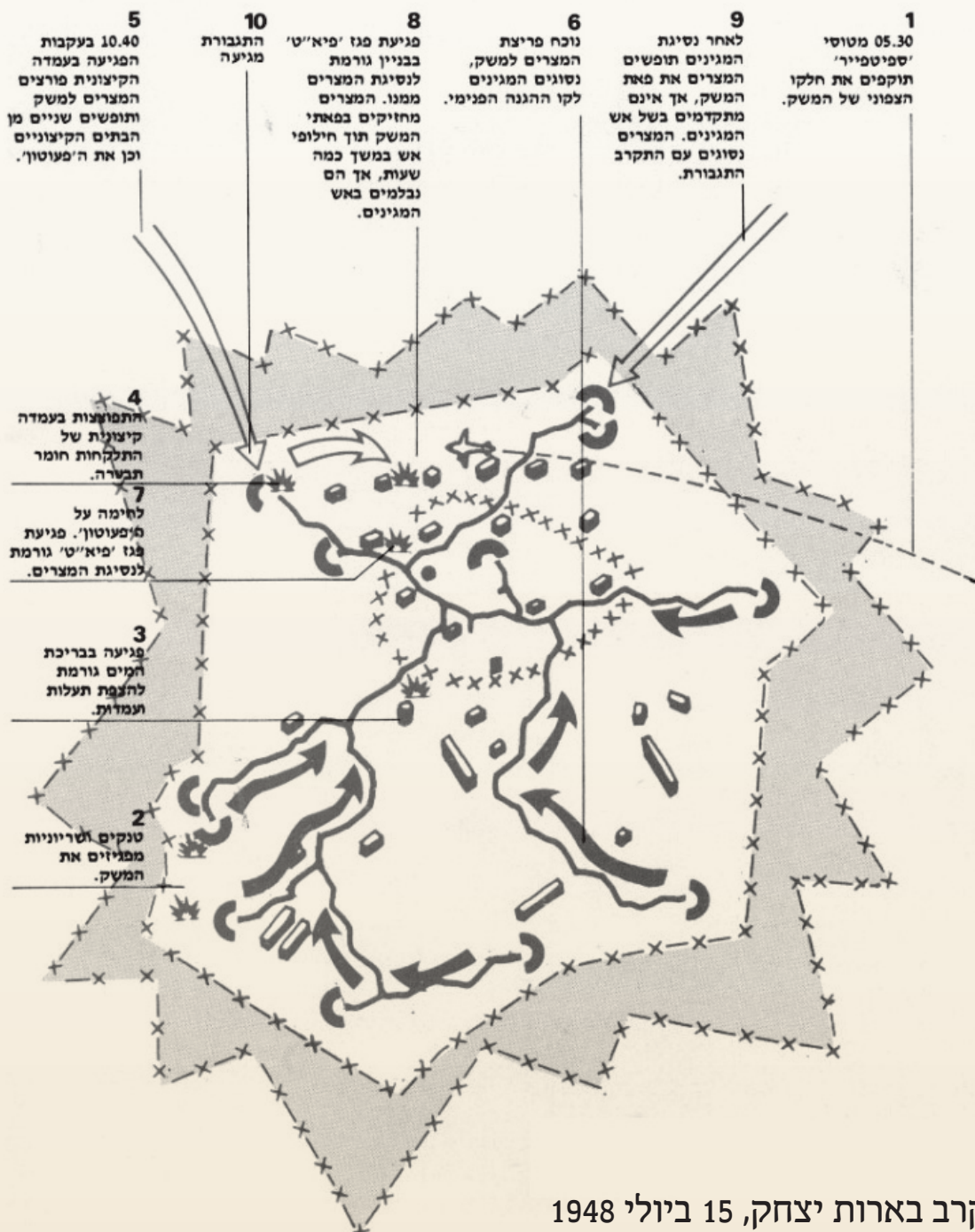

בארות יצחק, 1947. בישוב 180 חברים ו-70 ילדים

מסע אל העבר

הסיפור העשירי: הקרב הגורלי

קרב בארות יצחק, 15 ביולי 1948

הפגזות, הפצצות והתקפות, היו מנת חלקה של בארות יצחק במשך חודשים ארוכים.

בתש"ט, 1949, יצא לאור הספר "בשערי עזה - המערכה בבארות יצחק" בעריכת נ. עמינח. להלן ציטוטים מתוכו ופה ושם [בסוגרים] הערות הסבר.

עמ' 7: "התחילה להעיק עלינו ההכרה שיש הכרח להוציא את הילדים מהמקום. חששנו מאוד לבטחונם. הם גם מכבידים כל כך על אפשרויות הלחימה. פוגעים קשה במצב הרוח של הלוחמים".

עמ' 10: "את בית הבאר [ממערב לקיבוץ] ניסו לפוצץ עוד בשבת, 15 במאי (1948). הוצאנו משם את האנשים שנועדו מלכתחילה להגנת הבאר. ידענו כי אין להם כל סיכויים להצליח בהגנה על המקום המרוחק".

עמ' 26: "עובד הקשר [האלחוטאי] מודיע: "המצב קריטי. שני המפקדים - האחד נהרג והשני נפצע. הוכרתי לפעול על דעת עצמי.

...כאמצעי זהירות שרפנו את כל ה"קודים" ומאז הוכרחנו לשדר בלשון ברורה".

עמ' 30: "בפעם הראשונה קולו של תותח יהודי. התגבורת [של הפלמ"ח] הגיעה אלינו רק עם חשיכה. כשהיו (המצרים) 1.5 ק"מ לפני המחנה, התחילו לפעול התותחים שלנו. קיבלנו שידור מהמפקדה [בניר-עם] לכוון יפה וביתר דיוק את הפגיעות. סידרנו תצפית שתוכל לשמש את התותחנים שלנו. לפתע פתאום באו 10 פגזים מן הצד היהודי, ממש לתוך ריכוזו של האויב. בשורות המצרים התחילה מנוסת בהלה".

עד כאן הציטוטים.

2 לוחמות ו-18 לוחמים נפלו בקרב. אחד מהם היה יצחק גראופה, חבר בארי, שהיה בדרכו להדריך בקורס למכונות יריה. הוא קיבל על עצמו לתפעל את ה"שפנדאו" כשלא היו אנשים שידעו לעשות זאת ונהרג מכדור של צלף מצרי.

יהי זכרם ברוך.

יצחק גראופה ז"ל

מסע אל העבר

הסיפורון האחד-עשר: ברוכים המצטרפים

"הגרעין הבבלי": חלוצים מעירק שעזבו את הפרת והחידקל והשתתפו בהקמת בארי

נוטעים מטעים בשנים הראשונות

כל תוספת של אנשים שהגיעה לנגב היתה מבורכת, אם זאת של בודדים או של גרעינים. חברי "הגרעין הבבלי" - יוצאי תנועת "החלוץ" בעירק, עלו לארץ ב־1944. הם היו בהכשרה במספר קיבוצים, כולל אלונים, וב־1947 הצטרפו לקבוצת הצופים ב' - בארות והגיעו לנחביר. קבלת הפנים החמה שנערכה להם היתה שמחה במיוחד. הם העלו הצגה, שיחקו ושרו בהתלהבות מסיפורי בבל ומשיריה. גרעין נוסף של צעירים בגילם - "הרומנים" - חבר אלינו כשנה לאחר מכן, כשהנגב היה נצור, וחלק מן הדרך דרומה נאלצו לצעוד ברגל בשעות החשיכה. (מדי פעם מתקשר אחד מהם וטוען, בצדק, ששכחנו את קיומם והם אינם מתועדים בפרסומים שלנו). זו היתה תוספת רצינית ששולבה בכוח העבודה: במטעים (50 דונם של גפנים, שזיפים וזיתים) שניטעו מדרום-מזרח לנחביר, בעבודות שונות ובשמירה. במרכז הנקודה היתה הנשקייה החוקית, ובה רובים ל-10 גפירים (נוטרים). במחבוא הוסתר ה"סליק" - נשק של ההגנה שנועד לשימוש בשעת חרום. דומה היה שהחיים מתנהלים כסדרם, אלא שכבר אז ריחפה בשמי הנגב עננה שרמזה על ארועים בטחוניים שעתידיים לפקוד אותנו.

מסע אל העבר

הסיפורן השנים־עשר: קו המים ובעיה

לוחמי פלמ"ח במשוריין בדרך לנחביר ב־1947

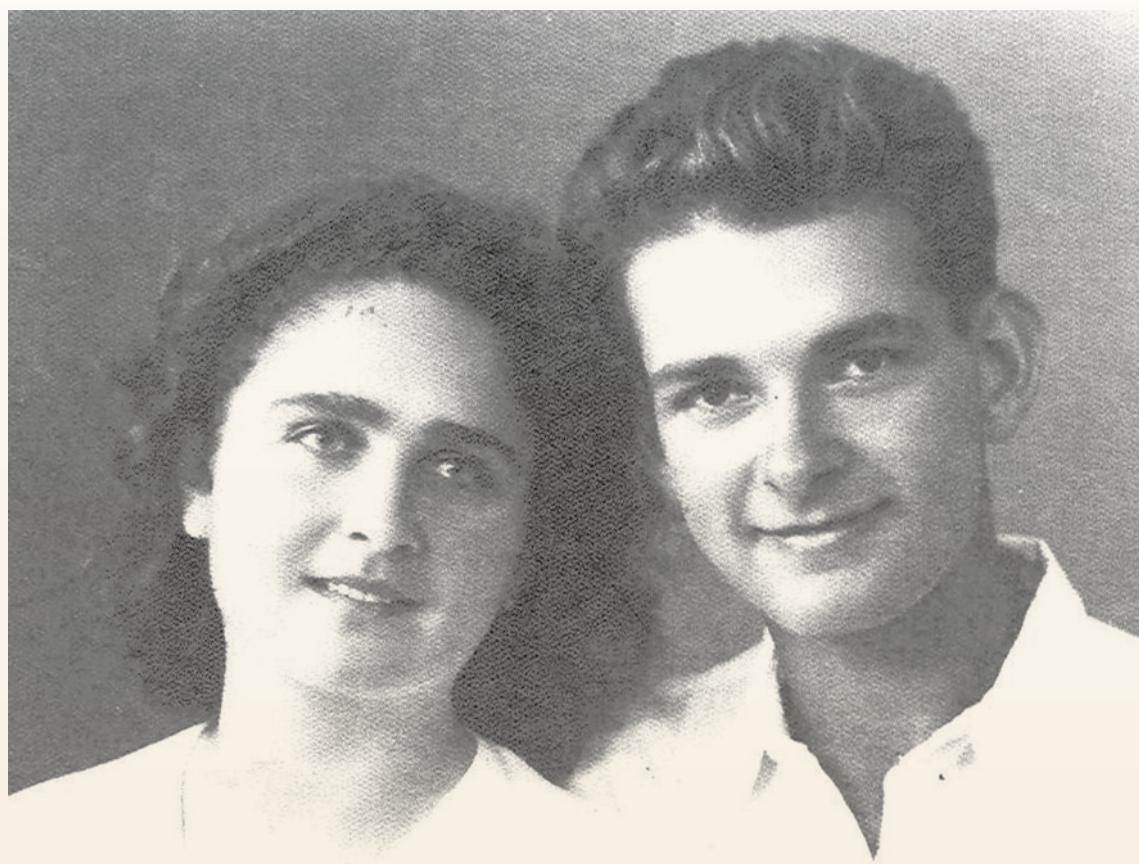
לוחמי מחלקת בארי של הפלמ"ח

קו המים המערבי (היה גם קו מזרחי) חולל תמורות באזור: דרך העפר הצמודה לו היוותה תחליף לכביש החוצה את עזה. התאפשרה הקמת קבוץ חדש - סעד - ביוני 1947. והעיקר - ספקו מים לשובים. הבעיה היתה הפגיעות של הקו. לא היה קשה לחפור לעומק לא רב, להניח מוקשים ולפוצץ אותו. חברי הקבוצים נאלצו לסייר ולאבטח, במידת האפשר, את תקינות הקו, לא תמיד בהצלחה. הצופה התורן מעל מגדל המים בנחביר הבחין - חסר אונים - באנשים שחיבלו בקו לאור היום. הזרמת המים הופסקה. כאשר אזלו המים שודרה הודעה למטה בניר־עם. הקו תוקן, הזרמת המים חודשה עד הפעם הבאה, ו...חוזר חלילה. ביולי 1947 הגיעו לנגב הפלמ"חניקים שבאו לתגבר את תושביו. נפתח פרק חדש, לא פחות סוער. וכך נכתב בחוברת "הגדוד השמיני": "הנקודות בנגב היו כולן כרובן מבודדות. כולן תבעו כוחות נוספים לצורכי ההגנה. לתגבורו של הנגב הורדה אליו ב־29.11.1947 פלוגה ב' של הגדוד השני של הפלמ"ח. הפלוגה ירדה לשבועיים "בלבד" אולם נשארה קבע והיוותה לאחר מכן את המסד לגדוד השמיני. היורדים לנגב, קומץ אנשים, זינקו בבת אחת לתוך תוכה של המערכה באמצעי תחבורה דלים ביותר ובנשק מועט. הגדוד עשה את שלו בצנעה (ועתוני אותם ימים כמעט ולא דיווחו על עלילותיו): שיירות מזון לנקודות מנותקות, מים שהוזרמו דרך הקו והגיעו ליעדם, חומרי ביצורים שהובאו לשובים וביצורים שהוקמו בעמל רב, סיורים תדירים בדרכי העפר הארוכות. מעשים אפורים אלה הם שאפשרו לשובים הדלים להפוך למבצרים בפני המתקף והפולש הזר. הם שהבטיחו שהעמדות הקדומניות של עם ישראל לא תעזבנה."

מסע אל העבר

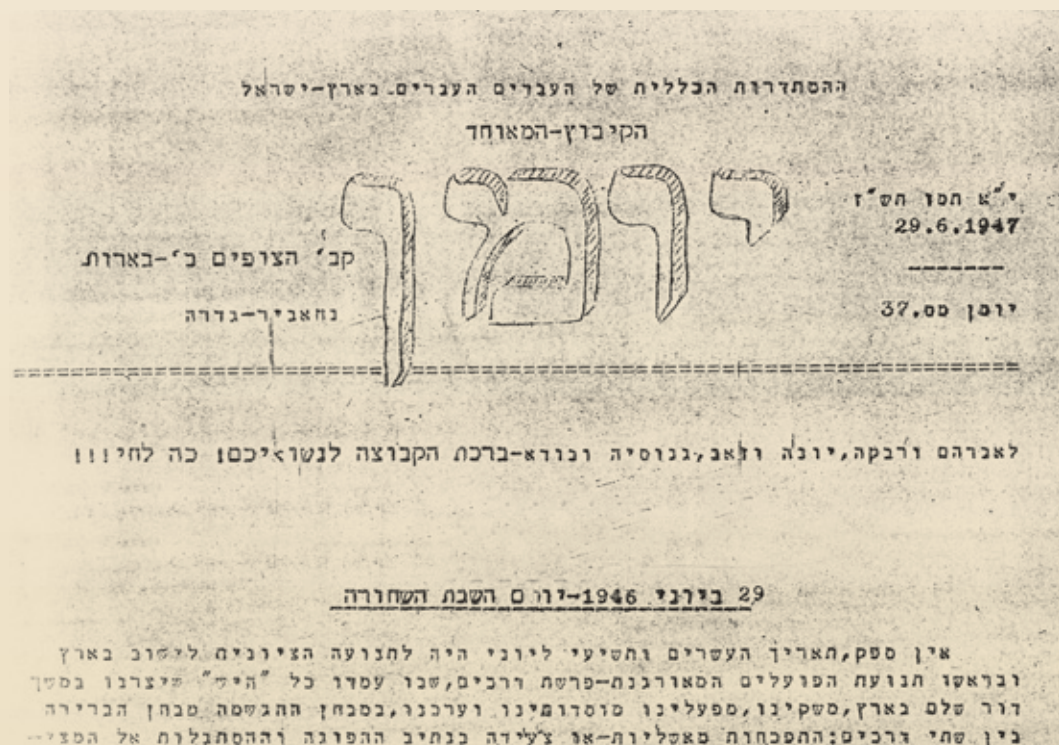
הסיפורון שלושה עשר: היתה שמחה גדולה

בודא וגנוסיה דגן ביום חתונתם בנחביר

אברהם ורבקה שורק, צעירים ויפים

יומן בארי, דף המידע של הקיבוץ הצעיר, כחודש לאחר החתונה

שגרת הימים בנחביר התנהלה פחות או יותר כך: שעות העבודה הארוכות היו את מרכז החיים. משנסתיימו, נותר זמן לשיחות, לקריאת ספרים, לעיון בעיתון "דבר" - אם וכאשר הגיע - ולמלאכות יד שונות (רקמה, סריגה וכדו'). רדיו לא היה, גם לא פטיפון. ברדת הערב השתרר שקט ואפשר היה לשמוע, בין היתר, את צפירת הרכבת, בהגיעה לתחנה בעזה. לא כך היה בארוע רב משתתפים ומשמח ביותר שחל ב-1.6.1947: שלוש חתונות נערכו בו זמנית. הזוגות: גנוסיה כרמלי ואברהם (בודא) בודנקין, רבקה מילס ואברהם שורק, יונה עברי וזאב וקסלר - באו בברית הנישואים. השקט הופר בשירה ובקולותיהם של האורחים הרבים ושל החברים שנתקבצו ובאו מגדרה ומסדום. היה שמח מאד. אין תיעוד של החתונה המשולשת בתצלומים וחבל. והכיבוד? אולי היה רבע עוף ואולי לא, אולם ה"קינוח" היה בלתי נשכח. קרובי משפחה של גנוסיה הגיעו עם רכב קירור, וכיבדו את הנוכחים הרבים בגלידה! הגלידה הראשונה שלנו בנגב. לאחר שהאורחים הרבים יצאו לדרכם צפונה, נשתררה דממה. החיים שבו לשיגרה.

מסע אל העבר

הסיפורון הארבעה-עשר: ניר-עם - הקיבוץ שהפך לבסיס צבאי

חדר האוכל הראשון בניר-עם 1945

שדה התעופה בניר-עם

עייזר וייצמן, הנשיא השביעי

שני חברים מנחביר גויסו לגדוד השני של הפלמ"ח שמטהו היה בניר-עם (קיבוץ של תנועת "גורדוניה" שעלה להתיישבות בינואר 1943). איזי רייך הצטרף שם לצוות האלחוטאים ומנחם דוד (מנדוש) לאפסנאות. כך כתב משה ברכמן, סגן מפקד הגדוד: "אנא מסור לחברי ניר-עם הוותיקים ברכות והערכה מקרב לב. קשה לי להאמין שניר-עם הייתה בת 5 כאשר שימשה בסיס לגדוד השני, להנהלת "מקורות" ו"סולל בונה" שירד לבצר את הנגב. מרכז לשיירות אספקה ובסיס להשתלטות על מרחב הנגב מכביש מגדל-בית-גוברין בואכה לגוש גבולות. בסיס מוצק לפי התפיסה הצבאית, ממנו יצאנו ואליו שבנו לבטח." כמו כן היו בניר-עם מרכז אלחוט, בית חולים תת-קרקעי ושדה תעופה של טייסת הנגב. בטייסת שרתו 5 טייסים, ביניהם היה עייזר וייצמן. חלפו עשרות שנים. עייזר וייצמן נבחר ב-1993 לנשיא השביעי של מדינת ישראל. וכמו בכל שנה ביום העצמאות נפתח בית הנשיא למבקרים. כאשר נודע לנשיא על בואם של חברי בארי ביקש להיפגש איתם בחדר נפרד. הפגישה בינו ובין מנדוש הייתה מרגשת במיוחד. הוא שיתף את כל הנוכחים בזכרונותיו מן התקופה בה שרת בנגב וציין כי בתקופה זו הכיר מציאות אנושית שלא היה חשוף לה והיא הטביעה בו חותם עמוק.

מסע אל העבר

הסיפורון החמישה-עשר: התגבורת

ההצבעה באו"ם על חלוקת א"י 29.11.1947

ב־29.11.1947 ירד הפלמ"ח לנגב. באותו יום, בכ"ט בנובמבר 1947, הוחלט באומות המאוחדות על סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל ועל חלוקת הארץ לשתי מדינות.

תושבי הארץ היהודים, שמנו כ־510 אלף (כשליש מכלל האוכלוסייה) חגגו, רקדו ושרו ברחובות הערים ואף תועדו ביומני "כרמל" שהוקרנו בבתי הקולנוע. ואילו הנהגת היישוב, גאה בהישג ושותפה לשמחה הגדולה, צפתה את הקשיים העתידיים ואת החמרת המצב הביטחוני. לאחר כשבועיים, ב־15 בדצמבר 1947, נשלחו שתי מחלקות של פלמ"חניקים לתגבר את ישובי הנגב.

בסיסה של האחת, שכונתה "חיות הנגב", היה במשמר-הנגב. השנייה - שכונתה "מחלקת בארי" התמקמה בנחביר.

מחלקה זו מנתה 20 איש, מרביתם חברי ובני קיבוצים מעמק יזרעאל. זו הייתה תגבורת רצינית שנקלעה למצב בטחוני לא קל כשהציוד הצבאי שעמד לרשותם לוקה בחסר. ואף על פי כן שיפר בואם את הרגשתם ובטחונם של החברים בנחביר, שלא פעם צורפו לביצוע משימות שונות. "מחלקת בארי" סירה במשאית ובטנדר פתוח לאורך קו המים ואבטחה אותו, שמרה על קשר בין הישובים ופינתה מוקשים מהדרכים ואף נאלצה פעם להתמודד עם חיילים בריטים שניסו להחרים נשק ותחמושת שהיה ברשותם. בפעם זאת הצליחו הפלמ"חניקים להשאיר ברשותם את הנשק החיוני כל כך. אנשי "מחלקת בארי" היו שותפים לחברים בנחביר בהמשך הדרך, בעת מבחנים קשים שנכוננו לישוב כולו בעתיד.

מכותרות העיתונים למחרת ההצבעה על חלוקת א"י

כיתת לוחמים בתידרוך באזור נחביר, 1948

מסע אל העבר

הסיפורון השישה-עשר: ביקור פרידה

טנק "שרמן" ממלחמת השחרור

מנוחת הלוחמים ליד מטוס אויב שהופל

תש"ח-1948. שנה גדושת קשיים ואירועים ביטחוניים ומדיניים. מטבע הדברים יתוארו בכתב רק חלקם. (ותחילה גילוי נאות: נפל בגורלי להיות בנחביר מיום העלייה ב-1946 ועד המעבר מזרחה לבארי ב-1949).

הביקור. יום אחד באביב, לעת ערב, הגיע במפתיע לשער נחביר ברעש גדול טנק ונכנס פנימה. כולם התאספו סביב "הענק" הנדיר.

מפקד הטנק וצוותו - חיילים בריטים בצבא הוד מלכותו המלך ג'ורג' השישי (המכבב בסרט "נאום המלך", זוכה האוסקר 2011) - נשלחו להעביר לנו מסר והוא: "הצבא הבריטי יעזוב את הארץ תוך תקופה קצרה. כישוב קטן ומבודד אין לכם סיכויים להחזיק מעמד מול כוחות גדולים מכם. מומלץ לטובתכם שתנטשו את המקום".

החיילים שהו בנחביר כל אותו לילה. ארחנו אותם סביב מדורה ו"בילינו" בחברתם.

בטנק הבריטי פעל מכשיר קשר אלחוטי. מסיבה זו נמנע ממני לשדר, כדי שלא ניתן יהיה לאתר את מכשיר הקשר שלנו. לעומת זאת הייתי חייבת לעזוב את החבורה כל שעה שלמה כדי להאזין לשידורים מהמטה (בו נמצא גם איזי רייך). נעזרתי בתירוצים שונים ומשונים להסביר את העדרותי. וכך עד שהאיר היום.

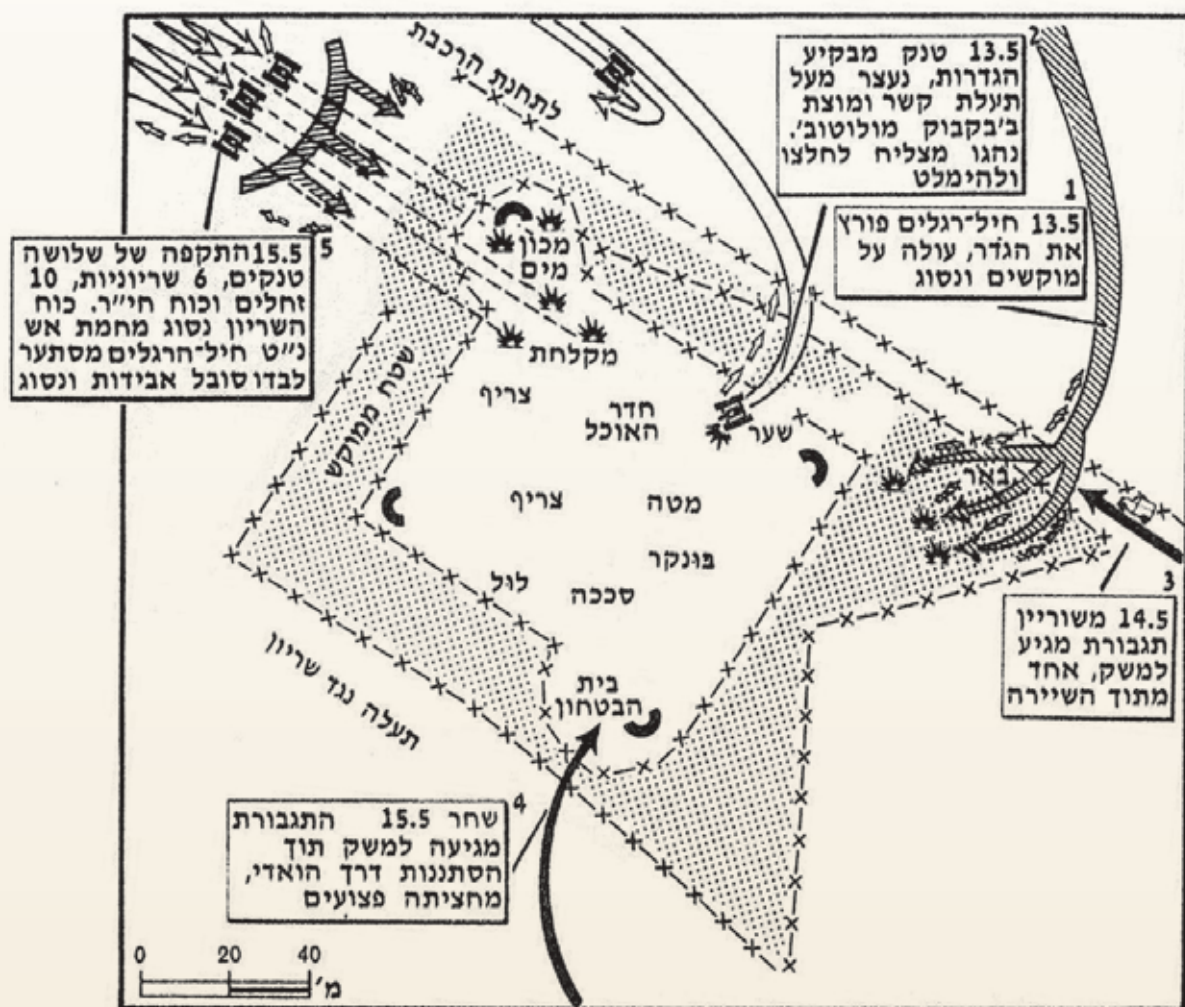
בבוקר יצאו הטנק והחיילים לדרכם ואנחנו - שלא שעינו להמלצתם - נשארנו במקום.

מסע אל העבר

הסיפורון השבעה-עשר: כפר-דרום (והאנטנה)

מפת הקרב בכפר דרום

בית הבטחון בכפר דרום

40 חברי הקיבוץ הדתי כפר דרום היו צעירים מאתנו. ביניהם ילדי טהרן ונערים שהגיעו מבית יתומים בגרמניה. מיקומו של הישוב היה ממזרח לדיר אל בלח, סמוך לכביש ולמסילת הברזל בואכה עזה. מקום רגיש ביותר מבחינה ביטחונית.

לאחר ביקור בכפר דרום כתב נתן אלתרמן הנרגש את השיר "צריף בנגב":
יום חֶשֶׁךְ וַיְהִי עָרֵב. יָרַח נִדְלָק,
מִתְנַכֵּר וְרַע-עֵין, מוֹל אֶרֶץ סִינַי.
וְאַנְחָנוּ נִכְנְסָנוּ לְצָרִיף הַדֵּק
שֶׁבְרוּיָח רַעַד כְּמוֹ חַי.

בְּבוֹאֵנוּ רָאִינוּ בְּצָרִיף נֶעְרָה
הִיא בְּסֵפֶר קֶרְאָה. לָהּ צֶמֶה וְסֵנֶר.
וְרַק עֵבִי שֶׁל קֶרֶשׁ בֵּין צָחוֹר סִנְרָה
וּבֵין לַיִל הַגּוֹפְרִית וְחוֹקֵת הַמְדָבָר.
רַק אַחַר שֶׁיִּצְאָנוּ לְשׁוֹב לְמִכּוֹנֵית
הַזְכִּירָנוּ הַשַּׁחֵק עֲצוֹם הַכֶּפֶה
כִּי עִבְרָנוּ עַל פְּנֵי הָעֲמֻדָה הַקְדָּמִית
אֲשֶׁר נִפְשׁ הָעַם בְּכֶפֶה...
גַּם לְלוֹנְדוֹן הָיָה בְּמִזְרָח הַתִּיכוֹן
קַל יוֹתֵר, לֵלֵא הִיא וְסִפְרָה שֶׁצָנַח.
עֵת רְאִשֵׁי מְמִשְׁלוֹת עוֹצְמִים עֵין לִישׁוֹן
אוֹר חֲדָרָה מְשֻׁנָּה אֶת מִפֶּת הַמִּזְרָח.

קורות כפר דרום היו גדושות התקפות, הפגזות, מחסור באמצעי לחימה, בתרופות ובמזון וכאשר נפגעה הבאר - גם מחסור במים. הספר "222 הימים של כפר דרום - שיא הגבורה במלחמות ישראל" מאת אריה יצחקי, מתאר בפרוטרוט את עמידתם בתלאות ואת הנסיגות שנעשו לסייע להם מן הקרקע ומן האוויר. גם הקשר האלחוטי עם כפר דרום נתקל בקשיים. הסוללות שברשותם נתרוקנו בהדרגה. טייסת הנגב שניסתה להצניח תרופות, מזון וסוללות לא תמיד הצליחה להטילם בתוך גדר הישוב. בימים הקריטיים ביותר קוים הקשר עם כפר דרום רק באמצעות תחנת האלחוט בנחביר, שהאנטנה המעולה שלה אפשרה שידור חזק וקליטה של אותות חלשים. ההוראות מן המטה בניר-עם והדיווח למטה עברו דרך נחביר, כולל תיאום החילוץ של החברים והלוחמים ופינוייה של כפר דרום בליל ה-8.7.1948. שמונה וחצי חודשים של לחימה, מהם שלושה חודשי מצור, ניתוק ובדידות תמו. השמחה על ההיחלצות מן הגהינום הייתה מהולה במבוכה ובצער על הנופלים ועל נטישת הישוב בו קיוו להקים את ביתם.

מסע אל העבר

הסיפורון השמונה עשר: התחפרות, שירה מעודדת ופגיעה

חפירות בנחביר

במהלך החודשים של 1948 הופגזה נחביר שוב ושוב. התותחים שהוצבו על עֲלֵי מונטאר, גבעה גבוהה במזרח עזה, כווננו - בין היתר - אלינו. המטרה של המטווחים הייתה פגיעה במגדל המים. המעקה בראש המגדל אכן ניזוק, אך אספקת המים לא שובשה.

נחביר "עילית", על צריפיה, נהרסה בהדרגה. בו בזמן מוגנו העמדות סביב הגדר ונחפרו מקלטים שחוברו ברשת של תעלות קשר. החיים מתחת לפני הקרקע הפכו לשיגרה.

באחד הימים זכינו לביקור נדיר. ה"צ'יזבטרון" - להקת הבידור של הפלמ"ח - הגיעה אלינו. להקה זו פקדה ישובים ומוצבים מבודדים כדי להרים את המוראל. חברי הלהקה, מלווים באקורדיון, שרו בהתלהבות את הפזמונים המוכרים כשכל הנוכחים מצטרפים לשירה.

אחרי שחברי הלהקה נפרדו מאתנו ויצאו לדרך במשאית אירע פיצוץ חזק. המשאית עלתה על מוקש. אהלה הלוי, בת זוגו של שייקה אופיר, נפצעה קשה ברגלה. נוספים נפצעו קל. היה זה סוף עגום למפגש של הנאה והתרוממות רוח.

עמדה ממוגנת

להקת הצ'יזבטרון בהופעה

מסע אל העבר

הסיפורון התשעה-עשר: הנופלים, הנגב הנצור

רפאל פרנק ז"ל 1925-16.5.1948

יצחק בן יהודה ז"ל 1926-4.10.1948

יצחק בן יהודה וכלבו "גיבור"

שניים מחברינו נהרגו בנחביר: רפאל פרנק ויצחק בן-יהודה. רפאל, שבא לסייע והחליט להישאר לתמיד, היה אחראי על המיקוש מסביב לגדר. ב־16.5.1948, בעת שעסק בביצוע משימתו, התפוצץ אחד המוקשים ורפאל נהרג במקום. ההלם שפקד אותנו היה גדול. התעוררה גם בעיה מביכה כאשר התברר כי כתובת משפחתו של רפאל לא הייתה ידועה. הלקח שנלמד היה הכנת רשימה של כתובות. מטרת הרשימה וחשיבותה היו ברורים לכל החברים. רק חבר אחד סרב לדווח על כתובת משפחתו בטענה שהוא מבקש שלא יודיעו למשפחה על מותו... יצחק בן-יהודה, חבר הגרעין הבבלי, נהרג ב־4.10.48. אותו יום הייתה הפגזה כבדה. באחת ההפוגות יצא יצחק לפתח המקלט לשאוף אוויר ועימו מטופלו הבוקסר "גיבור". (מתנת אחי שמשון, חבר אילון). פגז שפגע בתעלה הסמוכה הרג את שניהם. יהי זכרם של הנופלים ברוך.

הנגב הנצור

למעלה מארבעה חודשים נמשך המצור על הנגב. תגבורות של אנשים הגיעו בשירות שצעדו בלילות ועברו בין קווי האויב. אספקה וציוד צבאי הובלו במטוסי משא לשדה התעופה שהוקם ממזרח לרוחמה.

תושבי הנגב ומגיניו נאלצו להסתפק בצנימים, גבינה צהובה, אבקת ביצים, אבקת חלב ואבקת בשר.

מדי פעם הגיע משלוח משלושת הקיבוצים הותיקים: ניר-עם, דורות ורוחמה שכלל ירקות ופירות שגיוונו את התפריט.

תושבי נחביר החזיקו מעמד על אף הקשיים עד שנפרץ המצור במבצע "יואב" והקשר עם הצפון חודש.

מסע אל העבר

הסיפור העשרים: אירועים גורליים

הכרזת המדינה במוזיאון ת"א 14.5.1948

בה' באייר תש"ח, 14.5.1948 הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל. הטקס נערך במוזיאון תל-אביב הישן בשדרות רוטשילד בתל-אביב, בשעה ארבע אחרי הצהרים, שמונה שעות לפני סיום המנדט הבריטי: "...לפיכך נתכנסנו אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות, אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל."

ב־15.5.1948 חצה הצבא המצרי את הגבול והתקדם בכביש החוף מרפיח צפונה כשהוא מתקיף בדרכו את קבוץ נירים, כפר-דרום ומאוחר יותר את בארות-יצחק, יד מרדכי וניצנים. המטוסים המצרים שלטו בשמי הנגב שליטה מלאה. הם המטירו על הישובים פצצות והטילו כרוזים. בנחביר "ספגנו" את שניהם. הכרוז המצרי נפתח במילים: "בשם האלוהים המרחם עלינו". להלן קטע מתוכו: "...ובכך אנו עונים לכל התושבים להניח את הנשק בשקט. להניף דגל לבן, למסור את כל התחמושת, מוקשים וכל ציוד מלחמה. ...אחרי שעה כל מי שלא יישמע לפקודות הללו ייחשב כמתנפל ויוכח שברצונו להילחם..." הכרוזים לא השיגו את מטרותם. חברי הקיבוצים והפלמחניקים התגוננו ולחמו נחושים להחזיק מעמד. לכל אחד מהישובים הנ"ל גורל לא קל משלו. על כך תוכלו לעקוב בספרים הדנים בהם.

מגילת העצמאות

המסע אל העבר תם ולא נשלם. הרחבות והשלמות על קורות נחביר ובארי מצויות בשני הספרים שהוצאו לאור על ידי הקיבוץ: האחד - "שיחת קיבוץ" ב־1996 (בדף הלפני אחרון, בשורה הלפני האחרונה התאריך שגוי...) והשני - "דברי ערך" ב־1997. יבורכו אלה שראו את הנולד ודאגו להביא גם לידיעת הדורות הבאים את הקורות אותנו.